

hartzeko modukoa. Liburuak erosten duenak pentsa dezala euskaratzailearen lana dela hain garesti ordaintzen duena eta gainerakoa editorearen borondate oneko baina balio gutxiko oparia dela.

Gidor Bilbao Telletxea

(EHU-UPV)

LUZIO A. SENEKA: *Bizitzaren laburtasunaz*, Klasikoak S.A., 1993 [Euskaratzailea: Imanol Unzurrunzaga], 179 or.

Arin datoz argitara bata bestearen atzetik *Pentsamenduaren Klasikoak* bildumako aleak. Honen aurrean doan Francisco de Vitoriaren itzulpenaren erreseina oraindik inprentara eraman berri genuela, Senekaren lan hau ere liburudendetan aurkitu dugu, aurrekoan argitaratze bidean zela iragartzen zena hilabete eskaseko aldearekin eskainiz gure apaletarako.

Liburuak azalean dakarren izenburua engainagarria da. *Bizitzaren laburtasunaz* izena jarri diote, luzeegi ez izatearren ziurrenik, baina Senekaren hiru lan biltzen dira ale honetan bakar baten izenarekin, hots, liburuari izena eman diona, latinezko *De brevitare vitae* hain zuzen ere, *Bizitza zoriontsuaz* (*De vita beata*) eta *Astiaz* (*De otio*). Egokiago izango zatekeen gure ustez euskaratzen diren hiru liburuen izenak zehaztea (horrela egin du adibidez Aguilar argitaletxeak, cf. *De la brevedad de la vida. De la vida bienaventurada. De la vida retirada.*), nahiago bada Senekaren argitalpenetan aspalditik egin ohi den bezala hirurak *Elkarrizketak* (*Dialogi*) izenarekin bilduz (hau da Tecnos argitaletxeak gaztelaniazko *Clásicos del Pensamiento* bilduman aukeraturiko izenburua, cf. *Diálogos*), izan ere Senekaren hamabi elkarrizketa liburuetatik X, VII eta VIII.a baitira Imanol Unzurrunzagak euskaratu dituenak, Klasikoak S.A.k argitaratu dituen hurrenkeran. Gure aldetik ez dugu inolako arrazoirik ikusten lehena besteen artean gailentzeko, ez garrantziarengatik, ezta luzerarengatik ere, besteak beste luzeagoa baita *De vita beata*.

Lehen mendeko Kordoban sorturiko idazle honek, bere erara egokiturik aurkezten du filosofia estoikoa, bizitzarako benetan baliagarri egiteko moduan. Baita geure bizitzarako ere, hitzaurrea idatzi duen Carlos García Gual-ek (26. or.), editore marketing-zaleak liburuaren kontrazalean jarriko zukeen pasarte honetan dioenez:

Aise ikus daiteke, Senekak hiru liburuska hauetan jorratzen dituenak ez direla soilik sasoi hartako arazoak. Ez ditu formula eruditoz ez eskolako araez ebazten. Guri ere denborak ihes egiten digu, bizikera hautatu beharrean gaude, askatasunean nola jokatu, nola bizi erabaki behar dugu. Oraindik ere premiazkoa da zorianaren bilaketa. Eta haien antzeko amarruen aurrez aurre gaude. Jendearen marmarra, handinahia eta dirugosea, grinak eta konpromisu faltsuak eragozpen dira orain ere bizitza aske eta pertsonalera bidean. Seneka arrazoi praktikozko pentsalaria da, zinezko moralista. Ez du baina moral zurrun, transzendentean oinarrituta predikatzen; arazo bizi hauek gure gogoetara ekarri nahi dizkigu. Garrantzi eskasagoa dauka agian irtenbideak hausnarketak baino, gure aldi honetako arriskurik latzenetakoa baita hausnartu gabe bizitzea, bizitza iheskor hau ezer

hautetsi gabe, norberarengana bildu gabe igarotzea. Horregatik gaur ere Senekaren orrialde hauen irakurketa berez da adimen ariketa osasungarria.

Hitzaurre honetan ere, dirudienez bildumako guztietan bezala, euskaraturiko lanen edukia da luze azaltzen dena. Kasu honetan Senekaren biografiak ere zati on bat hartzen du baina beste arlo batzuk aipatu baino ez dira egiten. Jeneroaren arazoa adibidez, hots, lanak *Dialogi* izenburuarekin ezagutu arren ohizko elkarrizketarik ez izatea, ohar baten baino ez da aipatzen (31. or., 6. oh.); edota Kordobako idazlearen gainontzeko lanak zerrenda modura ematen dira, iruzkin urriz horniturik. Ez dakit filosofi ikasle nahiz irakaslearentzat aski den, irakurle arruntarentzat ez dut uste, filologoarentzat ziur ezetz. Euskal itzulpena Senekari buruz asko dakien adituarentzat baldin bada, ez du hitzaurre hori behar; Senekarengana lehenengoz hurbiltzen den irakurleak ordea, ez ditu behar dituen azalpenak aurkitzen, gure uste apalean.

Edizio nagusiak, zenbait itzulpen eta Senekari buruzko zenbait ikerketa dotore-dotore biltzen dituen bibliografiak lagunduko diola gehiago nahi duenari pentsaruko du norbaitek. Zinez lagungarri izango zaio Senekaren *Epistulae ad Lucilium* lanarekin interesaturik denari, baina ez liburudendan gainbegirada bat eman ondoren (liburu arrunt bat baino gehiago ordainduta) *Bizitzaren laburtasunaz* liburua erosi nahi duenari, opari bezala beste bi libururen euskal itzulpenak eskaintzen zaizkiola pozez konturatu ondoren, inondik ere euskaraturik agertzen ez den laugarren liburu baten bibliografia aurkituko baitu, eta ez bere asmotan erositakoari dagokiona. Menturaz Senekak Luziliori idatziriko gutunak interesatzen bazaizkio, laster ohartuko da ezaguna duela hor bilduriko bibliografia, gaztelaniaz gehien zabalduko itzulpena eta hitzaurrea irakurri zituenetik, baina alferrik bilatuko du *Biblioteca Clásica Gredos*-eko itzulpena esku artean duen Klasikoak1991-ren argitalpen elebidunean aipatuta.

Eskertzekoa da editoreek latinari eta grekoari dioten begiramena. Gainerako itzulpenak euskaraz soilik argitaratzen diren arren, latinetikoak eta grekotikoak ordea jatorrizko testuarekin datoz eta horrela da kasu honetan ere, nahiko bide egokia hartu dutelarik gainera, gure ustez. Oraingoan ez dago, Charritonek euskaraturiko *Utopia* eta *Indio aurkitu berriak* argitaratzean egin zen bezala, edizio zaharren faksimilik, beste norbaitek paraturiko edizio bat baino, ustez zegoen-zegoenean hartuta. Badago ohar bat, bibliografiaren ostean, itzultzaileak lan egitean zein testu erabili duen jakinarazten duena, Oxfordeko Reynolds irakaslearena hain zuzen ere, edizio hori ez dela Hermes editorearenaren oso ezberdina adieraziz. Bibliografia zuzenaren faltan, irakurleak berak asmatu behar du Leipzig-en 1905ean argitara emandako edizio hau Teubner etxekoa dena, eta, beraz, bien artean bermaturik dagoena kalitatea. Baina argitalpen honetan eskaintzen den latinezko testua ere Oxfordeko hori dela, pentsatu behar du irakurleak? Ala Teubner etxekoa? Edo besteren bat agian? Ez dugu inongo argibiderik aurkitu.

Aparatu kritikoa kendu zaio latinezko testuari eta oharretan ere ez zaionez irakurleari adierazten testuari dagokionean arazoak dituzten lekuak zeintzuk diren, testua erabat ziurra dela pentsa lezake honek, eta ez da beti horrela. Honen adierazgarria da adibididez *De vita beata* II-ko pasarte hau (90-91. or.): *Vulgum autem tam chlamydatos quam coronatos voco*: "Jendaila deitzen diet koroatuei nahiz klamidez jan-

tzitakoei". Ohar batean (172. or., 42. oh.) azaltzen du itzultzaileak nola uler daitekeen pasartea, arazoak sortzen baititu berezko zentzuak; baina ez du esaten beste itzultzaile batzuek erabat ezberdin ere ulertu dutena, besteak beste *coronatos* hitza ez delako testuaren transmisio aldetik batere ziurra. Irakurleak berak jakingo zukeen hori aparatu kritikoa izan balu, baina itzultzaileak jakinerazi behar dio bestela. Gehiegi izango litzateke agian, oharrak ere atzera bidali dituen editoreari aparatu kritikoa orripean sartzeko eskatzea, baina horren ordainean azalpen bat zor dio irakurleari, duela ia bi mila urte sorturiko testu batek, duela hogei sorturikoak (normalean) ez dituen transmisio arazoak dituela eta horrenbestez itzulpenak ere askotan irakurketa jakin bat isladatuko duela jakin dezan. Bibliografia osteko oharra urrats bat da Francisco de Vitoriaren lanen itzulpena argitaratzean egindako astakeriaren aldean, baina ez da nahiko.

Bada testuaren aurretik, besteak beste honako hau dioen ohar bat ere (35. or.):

Klasikoak elkarrekin *De brevitae vitae, De vita beata, De otio* [sic] lehen argitalpen elebiduna aurkezten du, jatorrizko testua eta euskarazko itzulpena barne dituela.

Jon Gotzon Etxebarriaren lan eskerga ahazten dute. Urte askotan aritu da Santurtziko seme hau, latinetik eta grekotik era guztietako lanak euskaratu eta bere diruarekin argitara ematen. Berak sortu, egin eta zabaltzen zuen *Excerpta* aldizkariko 34. zenbakian hasita (1989ko martxoa), hilerio irakurtzen genuen, latinez eta euskaraz, Senekaren *De brevitae vitae*-ko zati bat. Eten egin zen aldizkariaren kaleratzea lana bukaru gabe, baina hor dago zati handi bat irakurtzeko moduan. Hori jakinik gainera, eta Jon Gotzon Etxebarria irakasleak lanean jarraitzen duela kontutan izanda, eztabaidagarri —ziurrenik ez arbuigarri, baina bai gutxienez eztabaidagarri— izan daiteke testu honen itzulpena bigarren itzultzaile bati eskatzearen egokitasuna.

Ez dugu gauza handirik esango Unzurrunzagaren itzulpen lanari buruz. Eta horixe da hain zuzen egin diezaiokegun goraipamenik sentikorrena. Xabier Andonegik berrikusi duen itzulpena bera da liburu honetan ere, *Indio aurkitu berriak* liburuaren iruzkina egitean Charrittonen lanari buruz genioen bezala, gehien balio duena. Pozez txalotzekoa da Imanol Unzurrunzagaren lana, inongo aitzakiarik gabekoa. Eskaini zaien diseinu dotoreaz gain, ardura handiagoz zainduriko edizioa merezi dute hain itzultzaile bikainek.

Gidor Bilbao Tellexea
(EHU-UPV)

J.C. WELLS: *Longman Pronunciation Dictionary*, Harlow 1990, Longman Group UK Ltd.

This dictionary was published at the beginning of 1990 and since then it has already been reviewed by other phoneticians. However I would like to contribute my own opinions since I feel a certain personal attachment to the author and his work.